

Boryana Velcheva

(Sofia, Bulgarian Academy of Sciences)

Review of the Dictionary of Literary Bulgarian Based on the Vernacular of the 17th Century (on Material from the Tihonravov Damaskin). Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin, Russian Academy of Sciences, Institute of Slavic Studies, Valentin Trayanov Publishing House, Sofia, 2012. ISBN: 978-954-9928-62-4

Abstract: Editorial board: Prof. Dr. Sc. Evgenia Demina (editor-in-chief and project leader); Ass. Prof. Dr. Vanya Micheva (scientific secretary), Ass. Prof. Solveyg Seizova

The Dictionary won a funding grant by the Ministry of Culture of the Republic of Bulgaria.

проф. д.и.н. Боряна Велчева

(София, БАН)

Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век (върху текст на Тихонравовия дамаскин). БАН ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин”, РАН Институт по Славянознание, Изд. „Валентин Траянов”, С., 2012. ISBN: 978-954-9928-62-4

Редакционна колегия: внс. д.ф.н. Евгения Дьомина (главен редактор и ръководител на проекта); гл. ас. д-р Ваня Мичева (научен секретар); гл. ас. Солвейг Сеизова

Изданието е спечелило конкурс на Министерство на културата на РБългария

В памет на професор

Евгения Ивановна Дьомина

Научната общественост очакваше много години настоящото издание – „Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век“. Книгата съдържа българско словно богатство от една преходна в развоя на народния език епоха, а същевременно

представя новобългарския книжовен език в неговия ранен стадий – началото му през XVII век. Много са темите, които будят интерес у специалисти и любители: писмената традиция и континуитета в развоя на книжовния език, развоя на българската лексикална и граматическа система през този период, езиковите контакти на Балканите, отразени в Речника, ранни новобългарски диалектни особености и различия, грамотността на неизвестните книжовници и тяхното разбиране за книжовна норма, традициите на Търновската школа и отражението ѝ в писмения език от XVII в. езиковото творчество на първите създатели на новобългарския книжовен език и пр.

Бих искала да поздравя авторите с излязлата от печат ценна книга. Специално поздравление и похвала заслужава инициаторката на проекта и главна редакторка на този труд д.ф.н. Евгения Иванова Дьомина, която вложи много любов, усилия и старания в речника, а и тревожно нетърпение в дългото чакане на изданието.

Сред думите в речника се открояват главно следните групи: стара книжовна лексика, която показва нагледно силната и несъмнена традиция през вековете. Това са главно думи за абстрактни понятия, голяма част от които са сложни образувания като *благоволение, благодарение, добродѣтел, безаконие*, причастия като *невидим*. Тази група думи в дамаскините, както вече е добре известно, свързва старобългарското словно наследство и лексикалното богатство на книгите от Търновската школа с новобългарския, включително и съвременния книжовен език. Любопитно е, че по образец на стари сложни думи за абстрактни понятия първите преводачи на новобългарските слова са изградили и нови думи за абстрактни понятия като *благоразмислен, добромиризлив, зломисленик, доброработен, безсрамство* и мн. други.

Втората група думи е особено любопитна. Тя свидетелства за талантливо езиково творчество и добро познаване на старите образци. Интересно е, че в повечето случаи именно новоизкованите сложни думи са написани отделно, а не слято. В Речника намираме сръб. *добродѣтел* и *добродѣтелен* написани слято. Отделно написани обаче са новообразувания като *добромиризлив, добромисленик, доброработен, доброобразие, добротворен*.

В речника преобладават народните думи, които отразяват езика от епохата. Има и някои редки като *блъскавица* за светкавица, *зиждник* за строител, *срѣдовѣчен* – човек на средна възраст, *сухояжба, запойство* и др.

В трета група могат да се обединят заети от други езици думи – това са заемки от гръцки (или латински, минали през гръцки), а също турски (или персийски и арабски, минали през турски). Някои от тях са непознати и вече неясни за съвременния читател, но отразяват стари връзки на балканските народи. Така например гръцката дума *кумеркъ* - `мито`, дошла в гръцки от латински, добре позната ни от думи като *комерсиален*, *комерсант* и под. намираме в царски и влахобългарски грамоти от 14 и 15 в. Изведнъж през 17 век тя се появява в дамаскините в турски вариант *гюмрюк* и *гюмрюкчия*.

В Речника си дават любопитна среща стари и нови лексикални явления. С два примера – из^одръвешъ, из^одръваха – в Речника се открива глагола *издръвя*, погрешно изписан вм. *издръва*. Това е старият глагол от *ръвати* ђъââðè с представка *из* и вмъкнато *д*, като *зрач-здрач*. В промяната на *изръва* – *издръва* към *изтърва* и *раздръва* към *разтърва* според Ст. Младенов е станала под влияние на *отърва*. Със същия корен *ръв* етимологически е свързана и друга много стара и рядка дума в представения речник *ръвеник* за `кладенец`. В Син. требник също с вмъкване има *д* след предлог *издръвеника*.

Наред със старите редки употреби в настоящия Речник са намерили място и много нови тенденции. Така например удвояването на представки се открива в примери като *нанадолу*, *съсъбода* и др.

Материалът ще даде нови данни за изследвания в много области на българистиката и не на последно място и данни за етимологията. Така например днешният предлог *към* има неясна съгласна м. В дамаскините се среща често като *кък* – с удвояване на съгласната като *във* и *със*, но предлог *към* няма. Формата *камто* в речника – от *камо+то* в значение на *накъдето* загатва за произхода на *м* в *към*. Изглежда че самите писачи са свързвали *камто* с *към*, защото в една трета от случаите *камтó* е написано с *ъ*. В индекса на Ловешкия дамаскин (Олга Младенова, Боряна Велчева Ловешки дамаскин, новобългарски паметник от 17 век, София 2013, НБКМ „Св.св.Кирил и Методий“) ние също в началото включихме като заглавна формата *къмто* (формата с *ъ*), но след това решихме все пак да свържем *камто* с *камо*, както е по произход и както е в преобладаващите примери.

Добре е, че богатият материал буди въпроси и води към размисли.

Основното, което преживява читателят, е огромен интерес и наслада от изнесеня богат материал. И изпитва благодарност към авторите.